

ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵਾਚਦਿਆਂ

- (1) ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਵੇਖਿਆ, ਜਾਣਿਆ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, (ਜੀਵਨੀ-ਵਾਰਤਕ) ਸੰਗਮ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਸਮਾਨਾ, 2024
- (2) ਬਲਬੀਰ ਪਰਵਾਨਾ, ਰੌਲਿਆਂ ਵੇਲੇ (ਨਾਵਲ), ਲੋਕ ਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੋਹਾਲੀ, 2024
- (3) ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਅੜੇ ਬੁੜੇ (ਨਾਵਲ), ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2024
- (4) ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ, ਬਲੈਕ ਆਈਸ (ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਗ੍ਰੇਸੀਅਸ ਬੁਕਸ, ਪਟਿਆਲਾ, 2024
- (5) ਦਰਸ਼ਨ ਜੋਗਾ, ਫਨੀਅਰ (ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2024
- (6) ਅਲਫ਼ਾਜ਼, ਛਲਾਵਿਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ (ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਕੁਕਨਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ, 2024

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਣਨਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਿਧਾ ਪੱਖੋਂ ਕਈ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ। ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਰਤਕ, ਜੀਵਨੀ, ਸੈ-ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਵਿਧਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਧਾ ਵਾਂਗ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਖੇਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਢਾਡੀ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਕਲਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਣਗੌਲੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਸਥਾਪਤ ਨਾਵਲਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸੀਤਲ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਸਮਾਜਕ-ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦੀ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਗਸਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ 'ਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵੇ ਖ਼ੁਦ ਸੀਤਲ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸੀਤਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਢਾਡੀ ਵਜੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ-ਮੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਤਲ ਨੇ ਨਿਰੰਤਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਢਾਡੀ ਕਲਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਦੇਣ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਡੇਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੀਤਲ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਹੈ ਉਸਦੀ ਗੀਤਕਾਰੀ ਦਾ। ਉਸਦੇ ਗੀਤ ਉਸ ਦੇ ਜੀਂਦੇ, ਜੀ ਹੀ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਲੇ ਕਾਲ ਦਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਬਾਰੇ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਉਸਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਮ ਪਾਠਕ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਬਲਬੀਰ ਪਰਵਾਨਾ ਬਹੁ-ਵਿਧਾਈ ਲੇਖਕ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਭਿੰਨ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਗੱਲ ਬਦਲ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮਾਜਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਉਸ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕਲਚਰ ਰਾਹੀਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕੰਢੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਰੋਲਿਆ ਵੇਲੇ' ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਤਬਦਲੇ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਗਲਪ-ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਆਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਨੁਭਵ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਅਨੁਭਵ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਣਿਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਪਰਵਾਨੇ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਤੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਦਦ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲਈ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡ ਦੀ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਏਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵੰਡ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਟੀਸ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੰਡ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਤਬਦਲਾ, ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸੋਸ਼ਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਅਜੇ ਨਾਸੂਰ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ।

ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨਾਲ

ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਮਹਾ-ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੁਕੇ-ਛਿਪੇ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰਵਾਨਾ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਵੀ ਇਸੇ 'ਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਮੰਤਵ ਸਿਰਫ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਵੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿੱਤੇ, ਦਸਤਕਾਰੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ/ਜ਼ਾਤ ਨਾਲ ਵਾਬਸਤਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵੀ ਜਿਸ ਲਈ ਕੋਈ ਖਿੱਤਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸੇ ਹੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵੀ ਉਸਰਦਾ ਹੈ, ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਇਕ ਭਾਈਚਾਰੇ/ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਤਾਕਤ ਸੀ, ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਿਆਂ। ਤੀਸਰੇ, ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਵਕਤ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਪ੍ਰਵਚਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰੋਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਟੈਕਸਟ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਪਰਵਾਨਾ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਟੈਕਸਟ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

‘ਅੜੇ-ਬੁੜੇ’ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਨਾਵਲ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਨੇ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ‘ਅੜੇ ਬੁੜੇ’ ਵੀ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਣਗੌਲੀ ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਵਾਲੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮੁਕੰਮਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਣਦੀ ਸਪੇਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਵਕਤ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਔਰਤ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਸਹੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਸਮਰੱਥ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੀਬੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਅਜੇਹੀ ਹੀ ਹੈ, ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਾਹਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਜੈਲੇ ਨੇ ਕਦੇ

ਵੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਖੀਰ ਜੈਲਾ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਸੀਬੋ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸ਼ੇਰੂ ਵੀ ਜੈਲਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

‘ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ’ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ੇਰਾ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿੰਦਾ ਰੁਲ-ਖੁਲ ਕੇ ਪਲ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਾ ਪਿਤਾ, ਨਾ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਤਰੇਏ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ‘ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੋੜਾ ਵਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਇਕਹਰੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਾਵਲ ਵਰਗੀ ਵੱਡੀ ਕਤਾਲਮਿਕ ਵਿਧਾ ਤੋਂ ਆਸ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਸੋਝੀ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਾਵਲ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਿਧਾਈ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ, ਨਾਟਕ, ਵਾਰਤਕ, ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਕ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਲੈਕ ਆਈਸ ਵਿਚ 15 ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਛੱਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ’ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੰਤਰ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੋਕੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਨ ਤੇ ਨਜਿੱਠ ਸਕਣ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ’ਚੋਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਣਦੀ ਸਪੇਸ ਮਿਲਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਕਿ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਵਜੂਦ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ। ‘ਕਾਲੇ ਕੱਜਣ’, ‘ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਪਲ’ ਤੇ ‘ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਏਜੰਡਾ ਹਰ ਹੀਲੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ-ਖੁੰਝ ਕੇ ਇਕ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾ ਨਫਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਨੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਏਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲਾ ਗਾਲਪਨਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤਕ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਇਕਾਂਤਵਾਸ’ ਕਰੋਨਾ ਕਾਲ ਦੀ ਦਰਿਸ਼ਤ ਤੇ ਮਾਨਵੀਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ‘ਲਹੂ ਬਾਹਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ’ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸੇਫਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਨਸਲਵਾਦ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਜੋ ਧਰਮ/ਜਾਤ ਨਸਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ‘ਯੁੱਗ-ਅੰਤਰ’ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਆਪਣੀਆਂ

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆ ਸੰਵੇਦਨਾਤਮਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਲੈਕ ਹਿਸਟਰੀ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਰਾਉਨ ਹਿਸਟਰੀ ਅਣਗੌਲੀ ਹੈ।

‘ਮਨ ਅੰਦਰਲੇ ਖਲਾਅ’ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਤੀਗਤ ਤੇ ਹਊਮੈਂ, ਪਿੱਤਰੀ ਸੱਤਾ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਆਦਿ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਸਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਚਿੱਤਰ ਹੈ। ‘ਕੀ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਕੌਣ’ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਪੈਡੂਲਮ’ ਕਹਾਣੀ ਪਿੱਤਰੀ ਸੱਤਾ ਤੇ ਮਰਦਾਵੀਂ ਹਊਮੈਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ‘ਧਰਤੀ ਬੰਜਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ’ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਦਲਦੇ ਹੋਏ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖਕ ਦੀ ਉਸਾਰੂ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ‘ਪੰਡੋਰਾ’ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ‘ਬਲੈਕ ਆਈਸ’ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਗਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਰਬਾਦੀ ਵੱਲ ਧੱਕੇ ਗਏ। ‘ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ’ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਕਟ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਸਮਰਾਜੀ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਵਾਧੂ ਵੇਰਵੇ ਜੋ ਗਲਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਰੜਕਦੇ ਹਨ।

ਦਰਸ਼ਨ ਜੋਗਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਈ ਹੈ। ‘ਫਨੀਅਰ’ ਉਸਦਾ ਤੀਸਰਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਨਮਸਕਾਰ’ ਤੇ ‘ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ’ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ‘ਫਨੀਅਰ’ ਵਿਚ ਸੱਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਜੋਗਾ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕੁਛ ਨੀ ਹੁੰਦਾ’ ਜਾਗੀਰੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਓ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਹੋਜ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਉਲਾਰਪਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੀ ਸਪੇਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਵਿਚਲੇ ਸ਼੍ਰੀ-ਮਾਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ‘ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ’ ਇਕ ਐਸਾ ਮੈਟਾਫਰ ਹੈ, ਜੋ ਮਰਦਾਵੀਂ ਹਊਮੈ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

‘ਅੰਬਰੀ ਆਂਡਾ’ ਬਹੁ-ਪਾਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡ, ਦੋਗਲੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ

ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਔਰਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਧਰਮ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਠਾਹਰ ਤੇ ਰਾਹਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵੇਰਵੇ ਜੋ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਓਹਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬਾਲਕ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਜਿਸਨੀ ਹਾਬੜੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਫਨੀਅਰ’ ਵੀ ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦੋਫਾੜ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ‘ਸਿੱਧੀਆਂ ਧਾਰਾਂ’ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਤੱਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ‘ਸਪੋਲੀਏ’ ਵੀ ਜਾਤੀਗਤ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲਾ ਵਿਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿਸਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਲਈ ਦਲਿਤ ਹੋਣਾ ਮਿਹਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਵੀਂ ਸਾਧਨ-ਸੰਪੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਸਲੇ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਔਰਤ ਹੈ। ਵਿਭੰਬਨਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਵਸਤੂ ਵਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿਤੇ ਹੀਣੇ ਨਹੀਂ। ‘ਲਕੀਰ’ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਵਾਜ਼ਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਪਹਿਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਨਵੀ ਗੁਣਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋਗਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਪਾਸਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੋਗਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਖਿੱਤੇ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ‘ਚੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ‘ਤੇ ਪਕੜ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

‘ਛਲਾਵਿਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ’ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਲਏ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ

ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਉਸ ਦੀ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੱਦ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਆਉਣੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹਨ। ਡੋਪਾਮਾਈਨ, ਗਾਰਡੀਅਨ ਏਂਜਲ, ਸਟੋਨ ਬੱਚ, ਫੈਟੋਸੀ, ਜਿਗੋਲੋ, ਵਰਲਡ ਆਰਡਰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ।

‘ਡੋਪਾਮਾਈਨ’ ਕਹਾਣੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਨਸ਼ੇੜੀਆਂ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਭ ਝੂਠੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਤਲਿਸਮੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਹੋ ਸਕਦੇ। ‘ਗਾਰਡੀਅਨ ਏਂਜਲਸ’ ਵੀ ਅਜੋਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਸੁਹਜ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ‘ਸਟੋਨ ਬੱਚ’ ਲੈਜ਼ਬੀਅਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ‘ਫੈਟੋਸੀ’ ਕੈਨੇਡਾ ਪੜ੍ਹਨ ਗਈ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਲੇਖਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ‘ਤੇ ਪੁਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ‘ਜਿਗੋਲੋ’ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਇਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਤੇ ਸੌਖਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ‘ਯੂ-ਟਰਨ’ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਜਸਲੀਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਪਿੱਤਰੀ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਗਾਵਤ ਹੈ। ‘ਵਰਲਡ ਆਰਡਰ’ ਕਹਾਣੀ LGBT ਵਰਗੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਲੇਖਕ ਇਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਗਲਪ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਸਟਰੇਂਜਰ’ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਚੰਗੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਪਰਦੇਸ ਤੇ ਫਿਰ ਪਰਦੇਸ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸੀ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ‘ਬੱਜੋਰਤਾ’ ਦੁਰਘਟਨਾ ਕਾਰਣ ਅਪਾਹਜ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਘਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁੱਝਾ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵੀ ਹਾਂ। ‘ਸੱਤ ਦਿਨ ਦੀ ਕੈਦ’ ਕਰੋਨਾ ਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਧੂ ਵੇਰਵੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।